

ERMENİ SOYKIRIMININ İÇ YÜZÜ

Emin ŞIKALIYEV*

"...Nasıl haşhaş uyuşturucu bağımlılığın ham maddesi ise tarih de köktenci tavırların, etnik milliyetçiliğin ve ideolojilerin ham maddesi ...Eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa, bu her zaman için yeniden icat edilebilir. Mazi meşrulaştırılır ve övünecek fazla bir şeyi olmayan şimdiki zamana şerefli bir arka plan sunar..."

Marksist bir tarih felsefecisi olan Eric Hobsbawm'ın sözleri bunlar.

1930'lara kadar Pakistan diye bir sözcük yoktu. Ama profesyonel tarihçiler, İslamabad yönetimine "daha haşmetli bir geçmiş" sunabilmek için Pakistan'ın "Beş Bin Yıllık Tarihi" diye kitap yazabildiler. Keza M.Ö.4. yüzyılda bir Yunan devletinin olmadığı, hatta Yunanistan coğrafyasını kaplayan ortak bir siyasi yapı da bulunmadığı, dolayısıyla Makedonya İmparatorluğu'nun Yunan karakterinden ve üzerinde Yunan hakimiyetinden söz edilemeyeceği Atina'da taraftar bulmadı ve Yunan siyasetçilerin Makedonya devletinden ismini kullanma hakkını dahi esirgemelerine üniversite destek verdi (Tarihsel olarak Yunanlıların Makedonyalıları tıpkı bizim Moğollara bakışımız gibi barbarlar olarak gördüğü açık...Atina'nın tavrı Anadolu'yu işgal eden Moğollar'ı gözardı edip Avrupa'ya yürüyen Atilla'yı sahiplenmenin bizim ruhumuzu okşamasına benzer bir durum).

İsrail'in soykırım gerçeği üzerine yapılan bilimsel çalışmalara fazla iltifat etmediği, Hilberg'in ünlü çalışması başta olmak üzere pek çoğunun İbraniceye tercüme bile etmediği, Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda Mançurya'daki hareketini okullarda "katliamdan

---

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

arındırılmış" versiyonuyla okuttuğunu hatırlayalım. Batıdaki Marksistler Spartaküs'ün ismiyle özdeşleşen Roma köle isyanlarını sınıf savaşının tarihi diye sundular. Türkiye'de de Celali isyanlarını, Şeyh Bedreddin'i aynı kalıba döktüler. Okullarda "I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin müttefikleri yenildiği için Türkler de yenik sayıldı" diye okutulmuyor mu?

Kitap bombardımanına uğrayan Kürtler'e gidip de Med İmparatorluğu'yla ne alakalarının bulunduğunu sorarsak; ya da Berlin'e sığınmış göçmen Rus bilim adamlarına sipariş edilen araştırma sonucu Kürtler'in Totonik kavim ilan edilmesinin ardından Almanya'nın bölgeye akmasını manidar bulup bulmadıklarını...

Ernest Renan da boşuna "Tarihi çarpıtmak ulus olmanın ilk şartıdır" dememiş¹...

Ermeni Meselesine gelince; Ermeni propagandası gerçekleri "Andronyan Belgeleri" türünden hayal mahsulü belgelerle gizlemeye çalışmakta, Ermeniler'in katliama maruz kaldıkları iddiası ile zihinlerde istifham bulutları oluşturmaktadır. Gerçekte bütün çabaları Ermeni çetelerince hunharca icra edilen "Türklerin uğradıkları katliamı" unutturmak içindir. Bugün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Ermenilerce katledilen Müslümanlara ait toplu mezarlar dünya kamuoyunun gözleri önüne serilmektedir. Daha bilinmeyen niceleri de bulunmayı, soykırım müzelerinde sergilenmeyi beklemektedir.

Karanlık günler ne kadar unutturulmak istense yine de zihinlerden silinmemektedir. Asıl suçlu Ermeni toplumunu kışkırtan ve aldatan emperyalist devletlerdir. Günümüzde savaşların cephede değil, cephe gerisinde yürütüldüğü bir gerçektir. Ruslar'ın Doğu Anadolu'da açtıkları cephe de böyle bir cephe idi².

Rusya İmparatorluğu'nun 1877-1878 Rus-Türk savaşında Osmanlıların tam bir yenilgiye uğratılmış bulunmasıyla kanıtlanan gücü Ermeni ayrılmacılığını besleyen bir etkendi. Rusların eninde sonunda Türkleri yenip tüm doğuyu (Anadolu'nun doğusunu) zapt-

1. *Hürriyet gazetesi*, 24 Eylül 2000.

2. İter, Erdal, *Ermeni ve Rus Mezalimi*, s.7.

edeceği bekleniyordu. Doğuda bir Hıristiyan yönetiminin kurulmasından sonra bağımsız bir Ermenistan'ın kurulması sorununun çözümleneceğine inanılıyordu.

Ermeniler arasında, özellikle de genç kuşak, kentliler ve Ermeni papazları arasında ulusçu duygular belirgin biçimde gelişmeye başlamıştı. Bu duygular çoğu kez şaşılacak kadar açık biçimde ifade ediliyordu.

İstanbul Ermeni Patriği'nin kendisi, apaçık, "Ermenistan"ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmasını desteklemekteydi³.

Birinci Dünya Savaşı başlangıcında Rus hükümeti Ermeniler'i savaştan sonra birleşik ve bağımsız bir Ermeni Devleti kurulacağı vaadiyle cesaretlendirmişti⁴. 1915 Şubat'ında Tiflis'te düzenlenen ve bütün Ermeniler'i kapsayan Ulusal Ermeni Kongresi'nde açıklandığına göre, Taşnak Örgütü, Türkiye'deki Ermeniler'i silahlandırmak ve uygun bir zamanda onları ayaklandırmak amacıyla Rus Hükümetinden 200.000 Ruble yardım almıştır⁵. Böyle bir durumda Ruslar, Osmanlı Devleti ile bir savaşa tutuştukları takdirde Ermeniler'in desteğini alacaklarından emindiler. Aynı durum Rusya'nın yanısıra diğer İtilaf Devletleri için de geçerliydi. Zira, özellikle, Doğu Anadolu'daki bazı Ermeniler daha önceleri onların kıskırtmasıyla defalarca isyan etmişlerdi.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber, özellikle, Türkiye dışındaki Ermeni Teşkilatları Ermeniler'i Osmanlı Devleti'ne karşı İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa çağırdılar. Ermeniler bu çağrılara uyarak hem İtilaf ordularına katıldılar, hem de kendini savunmaktan yoksun olan Anadolu'da isyanlar çıkartarak katliamlara giriştiler.

Osmanlı Hükümeti ilk başlarda isyanları bölgesel önlemlerle yerinde bastırmayı ve savunmada kalmayı tercih etti. Bu arada İs-

3. Justin Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, s. 127-128.

4. Kent, Marian, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, s.114.

5. Salahi R.Sonyel, "Yeni Belgelerin Işığı Altında Ermeni Tehcirleri", *Bellekten*, cilt-XXXVI, Sayı:141, Ocak 1972, s. 41; ve Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, s.195.

tanbul'daki Ermeni Patriği'ne savaş sırasında asayişin temini için gerekli miktarda jandarma bulundurulamayacağı, dolayısıyla Ermeniler tarafından bir karışıklık çıkartıldığında, "ülke savunmasını sağlamak amacıyla sert önlemler almak zorunda kalınabileceği" anlatıldı. Osmanlı Meclisindeki Ermeni milletvekilleri de aynı şekilde uyarıldılar⁶. Devlet bu kadar tahammül göstermekte kendini haklı görmekteydi. Zira Ermenileri Hıristiyan tebaası arasında kendine en sadık vatandaşlar olarak benimsemişti. Ne var ki, hüsnü niyetli bu anlayış ve yapılan bütün ikazlara rağmen komiteciler faaliyetlerini görülmemiş şekilde devam ettirmeye kararlıydılar⁷.

Eğer bir devletin ordusu cephede savaşırken aynı devletin vatandaşları diğer ülkelerle işbirliği yaparak cephe gerisinde faaliyetlere girişirlerse devletler hukukuna göre bu "ihanet" kapsamında sayılıyor.

Böyle bir durumda Türk ordusunun cephe gerisinin daha fazla yıpratılmasını önlemek amacıyla o bölgedeki bozguncu unsuların hareket alanlarından ve yurt içinin kritik bölgelerinden çıkarılması için hazırlanan Tehcir Kanunu ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan ve devlete karşı gelen halk bölgeden uzaklaştırılmıştır. Bu kanunla Ermeniler'in iddia ettikleri gibi onların katledilmeleri değil, iskan edilmeleri amaçlanmıştır⁸. Ama Osmanlı Hükümeti'nin Ermeniler'in genel isyanından sonra askeri bölgelerde başvurmak zorunda kaldığı yer değiştirme (Tehcir) tedbiri dünya kamuoyunda bir katliam görünümü altında verilmeye çalışılmaktadır⁹.

Tarih kitaplarının çoğunda, sadece Osmanlı'nın Ermeniler'i zorunlu göçe çıkarmasının sözü edilir. Tarihsel gelişmeler, geçmişinden soyutlanarak ele alınınca, Osmanlıların Ermenileri zorunlu göçe çıkartma kararı (elbette ki) akla aykırı, sadece bir azınlık topluma karşı duyulan nefretten kaynaklanmış bir karar gibi görünür. Aslında, Balkanlarda ve Kafkasyada olanların tarihçesinden, Osmanlılar, Doğu Anadolu'da (bir azınlığın çıkaracağı) ulusçu

6. *Hürriyet gazetesi*, 16 Ekim 2000

7. Kevorkyan, Dikran, *Ermeni Meselesinde Tehcire Amil Olan Sebepler*, s.300.

8. İter, Erdal, *a.g.e.*, s. 8.

9. İter, Erdal, *a.g.e.*, s.21.

ayaklanmadan ve Rus istilasından neler beklemek gerektiğini öğrenmişlerdi. Bulgaristan'da, Yunanistan'da ve Makedonya'da, aynı süreçler Türklerin kıyımdan geçirilmesiyle sonuçlanmıştı. Osmanlılar, Anadolu'da farklı bir hal gerçekleşmesini bekleyebilirler miydi? 100 yıldan beri Ruslar, Müslümanları yurtlarından zorla uzaklaştırarak, yayılmış durmuşlardı. Kırım Tatarlarını ve Çerkesleri göçe zorlamışlardı. Güney Kafkasyada, Türkleri uzaklaştırıp ülkeye Ermenileri yerleştirmişlerdi. 1915'te Ruslar bir kez daha ileriye doğru yayılmaya girişmişlerdi. Ermeni ayaklanmacı toplulukları daha o zamandan baş kaldırma hareketini bütün Doğu Anadolu kapsamında başlatmışlardı, Müslüman köylüleri kıyımdan geçirmeye koymuşlardı ve hatta Van kentini ele geçirmişlerdi. Doğunun Müslümanları, bir Rus istilası durumunda, başlarına ne gelmesini bekleyebilirlerdi? Bulgaristan ve Makedonya Türklerinin başına gelenlerin aynısını.

Osmanlı hükümeti, Osmanlı tarihinin öğrettiği dersleri bilmezlikten gelemezdi. Tarihsel gelişmeler bütünü içinde, Osmanlı Ermenilerinin zorla göçe çıkartılması, akla uygundu. Bunu söylemek, zorla sürgüne çıkartmaları ahlaksal açıdan da uygun görmek anlamına gelmez; Birinci Dünya Savaşı dönemindeki bütün yanların eylemleri öylesine insanlık dışı özellikler gösterir ki, bunlardan hiçbiri, ilk taşı atacak durumda değildir. Ne var ki, Türklerin ve diğer Müslümanların uğradığı zorla göç ettirilmelerin ve ölüm telefatinin tarihçesini incellerseniz, tarihsel süreç içinde bir bölüm olarak Ermenilerin zorla göç ettirilmesinin açıklamasını bulabilirsiniz¹⁰.

Peki, zorunlu sevk ve iskanın başka ülkelerde örnekleri yok mu?

Zorunlu göç uygulamasına bazı büyük devletlerin de başvurduğunu gösteren pek çok örnek vardır ve bazı devletler savaş koşullarının dayatması karşısında vatandaşlarının bir kısmını zorunlu göçe tabi tutmuşlardır. Bazı örneklerle bir göz atalım:

Ermenilerin 301 yılından itibaren Hıristiyanlığı kabul etmeleri üzerine onların Zerdüştiliği muhafazası için Sasaniler, Hıristiyanlı-

10. Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s. 368-369.

ğ1 benimsemeleri için de Romalılar büyük baskılar yapmışlar ve II. Şapur birçok şehri yakıp yıktıktan sonra 70.000 civarındaki Ermeni-yi Partiyaya sürmüştür.

V. asrın son çeyreğinde İran'ın bölgedeki Ermeniler üzerinde yoğunlaştırdığı dini savaşlar sonunda da bölge, Ermenilerden tamamen temizlenmek maksadıyla feodal aile reisleri uzaklaştırılmış, yerlerine Bizanslı memurlar yerleştirilmiş ve Ermeniler Trakya'ya sürülerek yerlerine başkaları getirilmiştir.

VI. yüzyılın sonlarından VII. yüzyıl başlarına kadar Bizans İmparatoru Maurice bu sürgün faaliyetini devam ettirmiştir.

639-640'larda Sasani İmparatorluğunu yenerek Nahçıvan'a kadar ilerleyen Araplar, 642'de Dwin'i ele geçirmiş ve 35.000 kadar Ermeni'yi sürmüşlerdir.

VIII. yüzyıl başlarından itibaren Araplar hakim olmakla ve bölge Arap valiler tarafından idare edilmekle birlikte, Bizansla olan kavgalar sona ermemiştir¹¹.

Bizans İmparatoru II. Basileios, İmparatorluğun Müslüman devletlerle yapmakta olduğu mücadelelerin önemli bir cephesini oluşturan, Doğu Anadolu bölgesinde vasal Ermeni krallıklarının isyankar hareket ve davranışlarını hoş karşılamamakta idi. Bu nedenle, Basileios söz konusu Ermeni memleketlerinin yönetimini doğrudan doğruya Bizans'a bağlamak amacıyla kuvvetli ve kalabalık bir ordu ile harekete geçerek, Doğu Anadoluya gelip Van'ı ilhak ettiğini ilan ettikten sonra bu bölgede oturan 40.000 Ermeni'yi, Bizans'ın geleneksel siyaseti uyarınca göçe zorlamıştır¹².

Moğol istilas1 sırasında birçok Ermeni Kazan, Astrahan taraflarına götürülürken, Hulagü Han da bir kısmını Halep, Humus, Hama ve Şam seferlerine iştirak ettirmek üzere 1250 yılında Suriye'ye götürmüştür.

11. Süslü, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, s.100; ve kaynak için bkz. Urfalı Mateos vekayinamesi, s.33-39.

12. Kürkçüođlu, Erol, *Ortaçağ'da Bizans ve İran'ın Ermeni Siyaseti*, s.43.

Osmanlı Devleti medeniyetin doruğuna çıkarken Avrupa'da veya Avrupalının gittiği yerlerde XIII.-XVI. yüzyıllarda din, mezhep kavgalarıyla veya katliamlarıyla meşgul olunmuş; Haçlılar Filistin'de Müslüman esirleri kılıçtan geçirirken, İspanya'da engizisyonun dehşetli ve Müslüman Arapların soykırımı devam ederken, Fransa'da Kralın emriyle Protestanlar katledilirken, İspanya ve İtalya'daki Museviler, Avrupalının zulüm ve vahşetinden tam bir dinler hürriyetinin yaşandığı Osmanlı Devletine sığınmışlar ve İstanbul, Selanik ve Tiberya gölü çevresine yerleştirilmiştirlerdir (1492).

1746'da çıkan Osmanlı-İran Savaşları sırasında İranlılar, ordunun önünü boşaltmak amacıyla 24.000 Ermeni'yi İran'a sürmüş ve bunların bir kısmı yolda helak olmuştur. Savaş devam ederken bir kısım Ermeni de Kırım, Lehistan ve Hazar Denizi'nin kuzeyine göç etmiştir. 1778'de Kırım'da bulunan 75.000 civarındaki Ermeni ailesi Steplere sürülmüş ve bunların birçoğu soğuktan helak olmuştur.

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı sırasında 1.500.000 Ermeni'yi katlettiğini, 1.000.000'unu zorla Müslüman ettiğini ileri süren Ermeniler ve Batılı destekçileri, 1.000.000'dan fazla Müslüman'ın Doğu Anadolu¹³ ve Kafkaslar'da¹⁴ katledildiğini ve bir o kadarının da yerlerinden, yurtlarından edilerek sürüldüğünü gözardı etmişlerdir. Bu sonunculardan İngilizler, Sudan'ı işgal ettiklerinde burada eli silah tutan herkesin kökünü kazımdan, 1849-1851 yıllarında İrlanda'dan gıda maddelerini dışarı çıkararak 400.000 insanı açlıktan öldürmekten ve 1841-1911 yılları arasında aynı İrlanda'nın nüfusunu 8.196.597'den 4.381.951'e düşürerek sadece 1846-1848 yılları arasında 3.000.000 İrlandalı'yı açlıktan ölüme terk etmekten ve 100 yıl süren Hıristiyan işgalinde yüzbinlerce Hintliyi katletmekten kendilerini alamamışlardır. Yine Ermenilerin koruyuculuğunu yapan Fransa da Kuzey Afrika'daki Tunus ve Cezayir'in istiklal mücadeleleri sırasında 1.000.000'dan fazla Müslümanı öldürmekten geri durmamıştır. Aynı şekilde Ermenileri destekleyen, kışkırtan ve

13. Süslü, Azmi, *a.g.e.*, s.100-101.

14. Kaynak için bkz. Cemil Hasanov, *1918 yılı ilkbaharı Azerb.-da Ermeni.....* s.527-540; Cemil Hasanov, *Beyaz Lekelerin Siyah Gölgesi*, s.17; Hüseyin Baykara, *Azerb. İstiklal Müc.Tarihi*, s.227.

öne süren Ruslar ise 1878'de ve II. Dünya Savaşı'nda yüzbinlerce Kırımli Türkü Sibiryaya sürmüş, I. Dünya Savaşı sırasında yüzbinlerce Kafkas Müslümanını güneye sürmüş ve ihtilal sonrasında da 3.000.000 insanı sürmüş ve rejime kurban etmiştir¹⁵.

Diğer bir örnek; Radikal Sosyalist Fransız Hükümeti Almanca konuşan ve Fransa'nın Almanya sınırında yaşayan Alsazlar'ı 1939-1940 kışında Majino hattının doğusundan alarak Fransa'nın güneybatısına, özellikle de Dordogne'ya nakletmişti. Aynı şekilde Amerikan hükümeti de Japonya'nın gerçekleştirdiği Pearl Harbour saldırısından sonra Japon asıllı Amerikan vatandaşlarını Pasifik bölgelerinden Missisipi vadisine göç ettirmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar buradaki toplama kamplarında barındırmıştı¹⁶.

Örnekleri yüzlere çıkarmak mümkündür. Her biri yüzlerce sayfalık araştırmayı gerektiren bu vahşetler dururken hayali "Ermeni Soykırımı"ndan söz eden ve I. Dünya Savaşında öldürülen 1.000.000 civarındaki Müslümanı görmemezlikten gelenlerin bu tutumlarını Türkiye üzerindeki emperyalist emelleriyle açıklamak yerinde bir sonuç olacaktır.

Lozan Konferansı bünyesinde toplanan tali komisyona Osmanlı İmparatorluğu'nun eski Hariciye Nazırı Gabriel Norandukyan'ın Ermeniler lehine sunduğu rapora göre Tehcir sırasında Doğu Anadolu'da yaşayan Ermeniler'den 345 bin'i Kafkasyaya, 140 bin'i Suriye'ye, 120 bin'i Yunanistan'a ve Ege Adalarına, 40 bin'i Bulgaristan'a ve 50 bin'i de İran'a olmak üzere toplam 695 bin'i Anadolu'dan göç etmişti.

Bir başka Ermeni Richard Hovannisyan ise Suriye dışındaki Arap ülkelerinden Lübnan'a 50 bin, Ürdün'e 10 bin, Mısır'a 40 bin, Irak'a 25 bin, Fransa ve Amerika'ya da 35 bin Ermeni'nin göç ettiğini belirtiyor.

Bu durumda tehcir uygulaması sırasında toplam 855 bin Ermeni'nin göçe tabi olduğu anlaşılıyor. Bu 855 bin, sayısı 1 milyon 250

15. Süslü, Azmi, *a.g.e.*, s.101-102; Gürün, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, s.209-210.

16. *Hürriyet gazetesi*, 16 Ekim 2000.

bin olan 1914'teki toplam Ermeni nüfusundan çıkarıldığında, geriye yaklaşık 366 bin kişi kalıyor. Göçe tabi tutulmayan nüfusun ise 82 bin 880'inin İstanbul, 60 bin 119'unun Bursa'da, 4 bin 548'inin Kütahya Sancağında ve 20 bin 237'sinin de Aydın vilayetinde bulunmak üzere 167 bin dolayında tahmin ediliyor. Göçe tabi tutulmayanların sayısı 366 bin'den çıkartıldığında, geriye kayıp gözükten 200 bin kişi kalıyor. Bu sayı da Ermeni lobisinin 1,5 milyon Ermeni'nin öldüğü iddiasının ne kadar abartılı olduğunu gösteriyor.

Konuya Osmanlı Devleti'nin 1915-1918 yıllarını kapsayan dönemde cephelelerde ve cephe gerisindeki kayıpları açısından bakıldığında ise karşımıza şu tablo çıkıyor: 400 bin yaralı, 240 bin hastalık nedeniyle ölüm, 35 bin yeterli bakım sağlanamadığından ölen ve yaralı, 50 bin savaş alanında şehit¹⁷.

Bugün, tarafsız ve yüzyıllık önyargılar ile zihni bulanmamış her kişi bilmektedir ki, I. Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği yerlerdeki Ermeniler (sözdekurbanlar), Müslümanların cellatları olmuşlardı. Rus komutanlarının emri altında hareket eden bu gönüllü Ermeni çetelerince gerçek kıyımlar yapılmış, eskiden mamur olan şehirler ve köyler, bu eşkiya çetelerinin saldırıları sonunda harabeye dönmüş ve Müslüman halkın yok edilmesi planı da acımasızca sürdürülmüştür. Bu cinayetler her gün sadece istila edilmiş Türk vilayetlerinde işlenmemiş, yakıp-yıkma rüzgarları bu güne kadar Müslümanlar'ın meskun buldukları Rus eyaletlerinde de (Kafkasya, Azerbaycan-E.Ş.) esmiştir. Zalim düşmanın baskısı altında ezilen Doğu Anadolu'dan başka, son olaylara kadar Müslümanların nispeten rahat bir şekilde yaşadıkları bütün Batum bölgesi, Artvin, Acara, Hezor, Maradit, Maçakhel ve civarları, Rus resmi yetkililerinin kayıtsız bakışları altında Ermeniler tarafından işlenen tüyler ürpeticiler ve tasavvur edilemeyen cinayetlere sahne olmuştur¹⁸.

Göründüğü gibi olaylar gözardı edilmiş, Türk Milletine mal edilmek suretiyle perdelenmek, gizlenmek istenmiştir. Nitekim, I. Dünya Savaşı'nı müteakip, İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal ettikleri

17. *Hürriyet gazetesi*, 16 Ekim 2000.

18. İltar, Erdal, *a.g.e.*, s.21.

dönemde de "Ermeni Katliamı" iddiasını ispat edememişler, son bir ümitle sarıldıkları Amerikan arşivleri de bu konuda onlara bir şey verememiş, böylece hukuki açıdan "Ermeni Katliamı" iddiası daha o tarihlerde (1920) çökmüştü¹⁹. Bu konuya ilişkin bazı örneklere bir göz atalım:

ABD'nin Türkiye'deki ilk Büyükelçisi Amiral Mark Lambert Bristol'ün 1921 yılında Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na Ermenilerle ilgili yazdığı itiraflarla dolu tarihi bir mektubu... Kongre kütüphanesi arşivlerinde bulunan ve 28 Mart 1921 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı James Barton'a yazılan tarihi mektupta Büyükelçi Bristol, katledildiği öne sürülen Ermeniler'in gerçekte Kürtler ve Türkler'i katlettiğinden bahsediyor.

1919'dan sonra 1927 yılına kadar Türkiye'de kalan Bristol, Türk Cumhuriyeti tarihine en yakın tanıklık eden kişilerden biri olarak kabul ediliyor. 1921 yılında Burton'a yazdığı mektupta (veya raporda) Bristol, Ermeniler'in soykırım iddiaları ile ilgili raporların tamamen yanlış olduğunu Ermeni kırımını hakkında Avrupa basınında görülen son hikayelerin yanıltma amacına yöneldiğini ve İtilaf Devletleri'nin bencil planlarının desteklenmesini sağlamak için yapılan propagandalar olduğunu belirlemekte idi²⁰.

Diğer bir örnek; 13 Temmuz 2000 tarihinde İngiliz Bakan Barones Asthal, Lordlar Kamarası'nda bir soruya cevaben, "Osmanlı yönetiminin Ermenileri yok etmek amacıyla bir karar aldığını gösteren kesin bir kanıt yokken, İngiliz hükümetleri (çoğul) 1915-1916 olaylarını soykırım olarak tanımamaktadır", demişti²¹.

Göründüğü gibi bu tür örnekler "Ermeni Soykırımı"nın Türk Milletine fatura edilmesi gayretlerinin boş olduğunu göstermektedir.

Doğru, katliam oldu, ama hangi milletin katliama uğradıkları tarih kitaplarında yazılı. On binlerce Ermeni'nin, on binlerce

19. İter, Erdal, *a.g.e.*, s.8.

20. *Hürriyet gazetesi*, 9 Ekim 2000; ve bkz. Laurence Evans, *United States Policy and the Partition of Turkey (1914-1924)*, s.262.

21. *Radikal gazetesi*, 27 Eylül 2000.

Türk'ün öldürüldüğünü biliyoruz. Ama malum meseledir ki, Ermeniler Türkler'e karşı taarruza başladıkları için karşı taraftan nasiplerini aldılar. Türkiye'nin doğu illerinde Ermeni milislerince öldürülen on binlerce Müslüman'ın toplu mezarı ortadadır.

Azerbaycan Devlet Arşivi'nde de çok sayıda Rusça belge, Ermeni milislerinin Azeri Türklerine de nasıl katliam yaptığını kanıtlamaktadır.

Komünist rejimi döneminde Ermenilerin Bakü'de 30 bin Türk'ü öldürdükleri bir gerçek. Ermenistan'ın Azerbaycan'ı işgali nedeniyle yaklaşık 1 milyon Azeri Türk'ü de 1992 yıllarından beri evsiz, barksız çadırlarda ve diğer yerlerde yaşamakta. 1992 yılında Hocalı Kasabası'nda yaşayan 10 bin Azeri Türk'ü Ermeni saldırılarından katledildi. Ama yakın tarihteki bu soykırım ve işgali görmezden gelerek 100 yıl öncesinin hesabını soruyorlar. Açıkçası Ermenistan'ın maraza peşinde olduğu bir gerçek.

Ermenistan'ın kaynaklarını savaşa ayırması nedeniyle aç kalan 1,5 milyon Ermeni'nin ülkeyi terk ettiği bilinmektedir.

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal edeceğine Hazar Projesi'ne katılsa, İpekyolu Projesi içinde yer alacak adımları atsa, bölgesel ticaretten pay almak için dostluklar kursa halkı için çok daha olumlu olur.

Günümüzde de genç Ermeni nesli kin içinde, kan davası gütmek üzere yetiştirilmek istenmektedir. Batı'nın özgür ortamında bu olumsuz çabalar daha kolay sonuç verebilmektedir. Bizlere düşen görev, gerçekleri doğruluk terazisinde tartarak en doğruyu bulmaktır.

Peki, "Ermeni Genositi" (?) nasıl olmuştur? Kısaca tarihçesine bir göz atalım:

ERMENİ GENOSİTİ (?)

XIX. asrın sonlarında Türkiye'nin Küçük Asya kısmına dağılmış Ermeniler'in içinden ticaret burjuvazisi denilen bir zümre ortaya çıktı. Halk arasında yüksek nüfuza sahip olan din adamlarının

yardımı ile onlar bütün Ermeniler'i yönetiyorlardı. Türkiye'de ithalatın %60'ını, ihracatın ise %40'ını Ermeniler ellerinde tutuyorlardı. Ülke içi ticarete de Ermeniler hakimdi. Ermeni burjuvazisinin canlanmasında Lübnan'da ve Amerika'da yaşayan Ermeni tüccarları da az rol oynamıyorlardı. Türkiye'de büyük siyasi nüfuza sahip olan Ermeniler gen bol yaşıyorlardı. Eğer Türkiye'nin tarihini sayfalarsak, o devirlerde Türk köylerinin ne kadar kötü bir durumda olduğunu görürüz. XIX. asrın 70'li yıllarında Batının ticaret sermayesinin yardımıyla orta sınıfa mensup olan Ermeni ticaret burjuvazisi büyük nüfuz kazandı. Bu da kendi çapında milli hareketin güçlenmesine önemli ölçüde zemin hazırladı. Moskova'da, Tiflis'te ve İmparatorluğun diğer yerlerinde yaşayan Ermeni aristokratları onları destekliyorlardı. O devirde Rus hükümeti Hıristiyanları Müslüman Türkiyenin esaretinden kurtarmak sloganı altında Karadenize hakim olmaya, Bosfor ve Dardanel boğazlarını ele geçirmeye can atıyorlardı. Ermeni milliyetçi burjuvazisi böyle bir durumdan kendi yararına, çıkarları için faydalanmak kararına geldi. Rusların ve diğer ülkelerin tarafını tutarak milli-siyasi düşüncelerini ortaya attı. Ermeniler bununla da yetinmediler. Türkiye ile Rusya arasında barış antlaşmasının şartları tartışılırken Rusya'da yaşayan Ermeniler Türkiye'de yaşayan yurttaşlarını desteklemek için Kafkasya valisi Mihail Nikolayeviç'e, Türkiye'de yaşayan Ermeniler ise başta Patrik Nerses olmakla Rusya hükümetine müracaatta bulundular. Rusya da bundan Türkiye aleyhine amaçlarını gerçekleştirmek için yararlandı. Berlin Konferansında Türkiye'nin Ermeniler yaşayan bölgesinde ıslahatların gerçekleştirilmesi 5 devlete havale edildi. Bütün bunlar Ermeni burjuvazisinde "Milli Ermeni Cumhuriyeti" kurma arzusunun daha da güçlendirdi. İngiltere politikacıları onların kendi niyetlerini gerçekleştirmelerine yardım amacıyla Ermenileri "denizden denize" kadar büyük Ermenistan kurmak uğrunda mücadeleye sevk ettiler.

Türkiye'de Kürt-Ermeni ilişkileri gittikçe bozulmaktaydı. Türkiye'den kovulmaktan korkan Ermeni burjuvazisinin tahriki ile Ermeniler hükümet aleyhine siyasi mücadeleye kalktılar. "Hınçak" ve "Taşnaksutyun" milliyetçi partileri de o zamanlarda kuruldu.

Ermeniler halk arasında milliyetçilik propagandaları yürütüyor, başka milletlerle ilişkide kozmopolit tutum sergiliyorlardı. Onlar böyle siyaset yürütmekle başka halkların devlet kuruluşunu, manevi desteklerini sarsmak, dini inançlarını, vatandaşlık duygularını, aile ilişkilerini bozmak istiyorlardı. Bu tür durumlar "Taşnaksutyun" partisinin faaliyetlerinde özellikle göze batmaktaydı. Kafkasya'ya göç eden Ermeniler Türkiye'ye propagandacılar gönderiyor, silahlı birlikler oluşturuyorlardı. Bütün bunlar Türk hükümetini kesin adımlar atmaya zorladı. Hangi bir devlet ona karşı yapılan silahlı mücadeleyi bastırıp hainleri cezalandırmaz ki? Hatta Alman İmparatoru II. Wilhelm, Abdülhamit'in kendi yolundan sapmış tebaalarına karşı yürüttüğü ceza tedbirlerine hak kazandırdı. Ermeni meselesi yeniden başlamıştı. Sultan Abdülhamit tehlikeyi ortadan kaldırmanın en basit ve en kesin yolunu kısa kelamla şöyle ifade etmişti: "Ermeni meselesi Ermenilerin tamamen ortadan kaldırılması sonucu çözülebilir".

Taşnaksutyun partisinin liderleri inkılabi hareketlerden kendi menafileri için yararlanmaya çalışıyorlardı. Taşnaklar Genç Türklerle anlaşma yaptılar. Taşnakların teşebbüsü ile Osmanlının muhalefette olan partilerininin 1907 yılının 27-28 Aralık ayında Paris'te toplantıları yapıldı ve devlet darbesi hakkında planlar hazırlandı.

Doğru, Türkiye'de 1908 yılında darbe oldu, ama Ermeniler istediklerine muvaffak olamadılar. Yeni Türk hükümeti Kilikya'da Ermenilere karşı ciddi önlemler aldılar. Ermeni siyasi daireleri yeniden Rusya'ya yüz tuttular. 26 Ocak 1914'te Türkiye eyaletlerinde ıslahatlar yapılması hakkında anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre Ermeniler geniş muhtariyet kazandılar, askeri hizmete çağrılmakta, dillerini yaymakta ve diğer alanlarda onlara serbestlik tanındı. Bütün bunlar Rusya'nın kontrolü altında gerçekleşmeliydi. Taşnaklar Çarizme eğiliyor, deriden kabuktan çıkıyorlardı. 1915 yılında Vorontsov-Taşkov'un yerine diğer bir cellat-knyaz Nikolay Nikolayeviç atandığı zaman Ermeniler ona bağımsızlık yemini sundular. Yeminde şöyle deniliyordu: "...biz büyük knyazın Türk hükümetine son vereceğine kalben inanıyoruz. Bu inamla da biz Rus or-

dusunun baş kumandanını selamlıyor ve "hoş gelmişsiniz!", diyoruz".

I . Cihan Savaşı başladığı zaman Ermeniler Türk ordusundan kaçan yurttaşlarından oluşan gönüllüler ordusu oluşturmaya başladılar. Türk hükümeti isyana ciddi hazırlık yapıldığını anlayarak kan dökülmemesi için Ermenilerle anlaşmaya yüz tuttu.

İttihat partisi üyelerinden Nesip Bey Türk parlamentosu üyesi V. Papazyan'a "Ermeniler Çar Rusyasına karşı mücadele için gönüllüler ordusu kurmalıdırlar. Çünkü Türkiyede yaşayan Ermeniler Türkiyenin vatandaşlarıdır. Savaştan sonra Kafkasya halklarının kendi Federasyonu kurulacak ve o zaman Ermeniler isterlerse Kafkasyaya gidebilirler", dese de Ermeniler bunu kesinlikle kabul etmediklerini bildirdiler.

S. Kirokasyan "Genç Türkler: Tarihin Mahkemesi Karşısında" adlı kitabında İngiliz diplomat Robert Sesil'in Ermenilerin yararına olan sözlerini örnek getiriyor: "...Ermeniler Rusya aleyhinde savaştan imtina ettiler ve Türk hükümeti 1915 yılında onların bir kısmını öldürdü, üçte iki kısmını ise sürgüne gönderdi"²².

Bu gerçekten böyle mi? Eğer Türk hükümeti seferberlik ilan ediyorduyorsa demek ki, Türkiye'de yaşayan bütün halklar, o bakımdan Ermeniler de bu emre tabi olmalı idiler. Çünkü her bir ülkede orduda hizmet etmekten imtina etmek firarlık sayılır. Üstelik hangi ülke kendi tebalarının ona karşı silah kaldırmasına razı olurdu?

Şimdi de diğer bir meseleye dikkat edelim:

Savaş döneminde tutulan kayıtlar, resmi sayılar, kilise kayıtları, yabancı misyonların raporlarında yer alan nüfus bilgileri ve diğer bilgiler incelendiğinde soykırım iddialarına dayanak aramak amacıyla o günkü gerçek Ermeni nüfusunun en az üç katı kadar Ermeni'nin öldüğü iddiasının ortaya atıldığı görülüyor.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ermeniler'in nüfusuna ilişkin çok değişik iddialar mevcuttur. Örneğin; Osmanlı'da 1892'de kuru-

22. Kaynak için bkz; *Aydınlık gazetesi*, Bakü, 8 Kasım.

lan bugünkü Devlet İstatistik Enstitüsü'nün karşılığı sayılabilecek çağdaş resmi dairenin ilk "genel müdürü" Nuri Bey'den sonra bu işlerin başına geçen Fethi Franco adlı bir Musevi, ikincisi de 1897-1903 yılları arasında görev yapan Mıkırtıç Şınabyan adlı Osmanlı vatandaşı bir Ermeni'ydi. Ondan sonra da 1908'e kadar bir Amerikalı.

1893 tarihli nüfus sayımına göre, Osmanlı topraklarındaki Ermeni nüfus 1.001.465, bir sonraki 1906 sayımına göre de 1.120.748'dir.

O dönemlerin devletleri arasında bu çeşit nüfus bilgilerine sıra gelince, en güvenilir rakamlar Osmanlı Devleti'ninkidir. Çünkü Osmanlı'da "müslim" ve "gayrimüslim" ayırımı, birçok bakımdan, özellikle de askerlik ve vergi bağışlıkları açısından büyük önem taşır²³.

"1915 olaylarında 1.5 milyon Ermeni öldürüldü" abartısına karşı en sağlam ve somut kanıtlar da bunlardır.

Diğer bir örnek; 1917 tarihli İngiliz Yıllığı Ermeniler'in nüfusunu 1 milyon 56 bin, Ermeni Patriği Ormanyan 1 milyon 579 bin, bir diğer Patrik Nerses Varjabedian ise 1 milyon 150 bin olarak veriyor. 1914 nüfus istatistiği ise Ermeni nüfusunu 1 milyon 221 bin 850 olarak gösteriyor²⁴.

Bazen vergi vermemek için nüfusu az gösteren, bazen de siyasi mülhazalarla çoğaltan Ermeni Patrikhanesi, kayıtlarına dayanarak altı vilayette 1.018.000, bütün Osmanlı topraklarında ise 2.560.000 Ermeni bulunduğunu ifade etmektedir ki, bu, o dönemde bütün dünyadaki Ermeni nüfusuna yakındır.

Hem Osmanlı, hem de batılı kaynaklarla konuya yaklaşan Stanford J. Shaw, 1890 yılında Osmanlı Devleti'nde 12.585.950 Müslüman'a karşılık 1.139.053 Ermeni; 1897'de 14.111.945 Müslüman'a karşılık 1.162.853 Ermeni; 1906'da 15.518.478 Müslüman'a karşı-

23. *Hürriyet gazetesi*, 22 Ekim 2000.

24. *Hürriyet gazetesi*, 16 Ekim 2000.

lık 1.140.563 Ermeni ve 1914 yılında da 15.044.846 Müslüman'a karşılık 1.229.007 Ermeni nüfusu olduğunu belirtmektedir²⁵.

Görüldüğü üzere XIX yüzyıl sonlarıyla XX yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'ndeki Ermeni nüfusu 1.000.000 ile 1.300.000 arasında değişmektedir. Zaten gerek yerli, gerek yabancı araştırmacıların belgeler ışığında vardıkları sonuç, bu dönemde Osmanlı Ermeni nüfusunun en çok 1.300.000 olabileceği şeklindedir²⁶.

Türk hükümetinin Ermenilere karşı münasebetinin keskin bir hal almasını sebepleri Cemal Paşa'nın 1923 yılında Tiflis'te yayınlanmış kayıtlarında geniş bir şekilde açıklanmıştır. O yazıyordu: "Rusya Türkiye'den orada yaşayan Ermeniler için bağımsızlık talep ettikleri zaman Kafkasya'daki Ermeniler Çarizmin esareti altında işkence çekiyorlardı. Abdülhamit'in Doğu Anadolu'ya demiryolu çekmeyeceği hakkında rızasını aldığı zaman Rusya 1896 yılı isyanından sonra Kafkasya'ya giden Ermenilerin geri dönmesine izin vermeyeceğine dair söz verdi.

Rus ordusu Diyarbakır'a, Erzurum'a Erzincan'a yaklaştıkça Ermenilerin vahşiliğinden kurtulmaya çalışan Müslüman Türkler Halep'e, Adana'ya, Konya'ya, Sivas'a vb. yerlere kaçıyorlardı. On binlerce Müslüman vahşicesine katledildi."

Cemal Paşa yazıyordu: "Diyelim ki, Türkiye hükümeti Doğu Anadolu'dan 1,5 milyon Ermeni'yi sürgüne gönderdi ve onların 600 bin'i yolda öldürüldü, açlıktan ve hastalıktan helak oldular. O zaman Ruslar Trabzon, Van, Bitlis vilayetlerine saldırdıkları zaman 1,5 milyondan fazla Kürt ve Türk Ermeniler tarafından vahşicesine öldürüldü, neden kimse ilgilenmedi? Eğer Türkleri Ermenileri öldürmekle suçluyorlarsa, o zaman bu kadar Kürt ve Türk'ü öldüren Ermeniler neden sorumluluk taşıyorlar? Meğer Kürtler ve Türkler insan sayılmıyorlar mı? Bütün bu katliamlar Rusya'nın tahriki ile yapıldı. Ruslar Osmanlıların servetlerini ele geçirmek ve bin yıl-

25. Süslü, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, s.19.

26. *A.g.e.*, s.22; Bu konuda diğer karşılaştırmalar için bkz. Cevdet Küçük, "XIX. Asırda Anadolu'da Ermeni Nüfusu", s.75-95; İ. Selahattin, "Ermeni Sorununun Rakamlarla Gerçeği", s.375-415.

lık tarihe sahip kudretli bir halkın hakkını yemek istiyorlardı. Yalnız onlar iki halkı birbirine düşman ederek, kan denizinde boğdular. Türklere şöyle diyorlardı ki, kendinizi kurtarmak için Ermenilerin hepsini öldürün. Bir diğer taraftan da Ermenilere, Türkleri öldürürseniz, sayıca çoğunluk kazanırsınız. 600.000 Ermeni ve 1.500.000 Kürt ve Türk bu aptal siyasetin kurbanı oldu"²⁷.

"Deutsche Allgemeine Zeitung" gazetesinin 1921 yılına ait koleksiyonlarında şöyle bir yazı vardır: "Ermenilerden çok bahsediliyor, buna mukabil şiddetli kısta ölen üstün sayıdaki Türklere hiç bahsedilmiyor; Yine baştan beri Ermenilerin Türklere yaptığı zulümlerden de, katliamlardan da pek z bahsediliyor. Mesela, çok defa bir köyün bütün Türk halkının gözleri Ermeniler tarafından çıkarılmıştı. 15 Nisan 1915'te Türk esirlerinin nakli için kullanılan vagonlar istasyonlarda günlerce "unutulmuştu". Bir süre sonra açılınca Türk askerlerinin cesetleriyle dolu olduğu görüldü. Böyle düşmanlara karşı Türklerin "mazlum kuzu" olmaları beklenemezdi"²⁸. 1915 yılı olaylarına ve tarihte "Ermeni Tehciri" adı ile anılan, kendilerinin savaş alanı dışına çıkarılmaları olayına Ermenilerin kendileri sebep oldular. "Tehcir Kanunu" (27 Mayıs 1915), Ermeniler tarafından iddia edildiği gibi Türk hükümetinin kendilerine eza-cefa çektirmek istediğinden değil, sivil halkını ve Osmanlı ordusunu Ermeni çetelerine karşı korumak amacı ile hazırlanmış bir kanun idi. Avrupalılar tehcir olayını, kendi usullerince yapılan bir katliam olduğunu sanırlar. Çünkü genosit, batı kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Halbuki, tehlikeli durumlarda ve gerektiğinde Osmanlı uygulaması katliamı değil, sürgünü tercih etmiştir. Aslında sürgün, Osmanlılar tarafından bir "İskan veKolonizasyon Metodu" olarak kullanılmıştır. 1915 yılında Doğu Anadolu'da, Osmanlı Devleti'ne düşmanca davranan ve Rus ordusuna katılan Ermeniler'e karşı uygulanan politika da sürgün olmuştur. Tarihi boyunca azınlıklarla ilişkilerini çağdaş devletlerden üstün bir seviyede gerçekleştiren Osmanlı Devleti'nin, XX. yüzyılda devlet yönetimince katliama başvurabileceğini düşünmek son derece zordur. Ermeniler' yapı-

27. Kaynak için bkz; *Aydınlık gazetesi*, 8 Kasım 1990.

28. Deliorman, Altan, *Türklere Karşı Ermeni Komiteciliği*, s.167.

dığı iddia edilen soykırım konusu, Ermeni propaganda kampanyasının hiç değişmeyen temasıdır. Gerçekte neler olmuştu? Bu dönemde meydana gelen olaylar Ermeni tarihçileri tarafından inanılmaz sis perdesi ile kaplanmış²⁹.

İşte "Ermeni Genositi"nin (?) kısaca tarihçesi.

Propaganda ve yabancı ülkelerin çıkar hesaplarına dayanan sözde Ermeni Meselesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı ve parçalanmasının gündeme geldiği dönemde ortaya çıkarılmış, propaganda ve psikolojik etkinliğe sahip örgütlerin çabaları ile dünya kamuoyuna mal edilmek istenmiştir. Sözde Mesele, Batılı ülkeler tarafından, doğrudan doğruya "Şark Meselesi" (Doğu Sorunu)'nin bir parçası olarak ele alınmıştır³⁰. Günümüzde de dünyanın birçok ülkesinde, özellikle Amerika'da ve Avrupa'daki Ermeni bilim adamları ile kuruluşları ve bazı ülkelerin yönetimleri tarafından bu mesele gündeme getirilerek Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilerin korkunç bir haksızlığa uğramış oldukları yolunda tutarsız iddialar ileri sürülmektedir. Halbuki Türkiye'ye karşı yapılan suçlamalar tarihi gerçeklerin çarpıtılmasından başka bir şey değildir.

Amaçları 1915 yılında Osmanlı yönetiminin Ermeni soykırımı için gizli katliam talimatı verdiğini, dolaylı yollardan kanıtlamak. Oysa soykırım kanıtı dolaylı olamaz.

Sorunu sonuçta karşılıklı ölü sayısı çözeceğinden, soykırım olmadığını gösteren demografik bilgilerden kaçıyorlar. Ermeni nüfusunu Ermeni propaganda rakamlarından alıp, ölüm rakamlarını abartıyorlar, Müslüman ölümlerini ise küçümsüyorlar.

Ermeni tarihçilerinin gerçekleri tahrif ederek Ermeni kayıplarını abartılı bir şekilde fazla gösterme çabasına girmeleri ve dünya kamuoyu önünde kendilerini "masum kuzular"mış gibi göstermeye çalışmaları üzerine, öldürülen Müslümanlarla ilgili araştırmalar da yapılmıştır. Bunlardan Amerikalı bilim adamı, Türk-Ermeni mün-

29. İlter, Erdal, *Ermeni Kilisesi ve Terör*, s.62.

30. Bayram, Kodaman, "Ermeni Meselesi'nin Doğuş Sebepleri", s.240-249; Erdal, İlter, *Ermeni Meselesinin Perspektifi ve .....* s.21-29.

sebetleri tarihçisi Justin Mc Carthy'nin bu konuda yaptığı araştırmaları kayda değerdir:

"Anadolu'daki Ermeni varlığını anlamak isteyen, Ermeni felaketinin savaş esnasında I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de ortaya çıktığını hatırlamalıdır... İstatistikler, çoğunluğunun Türk olduğu 2,5 milyon Müslüman da öldüğünü ifade etmektedir. Ermenilerle de meskun olan 6 vilayetten 1 milyondan fazla Müslüman ölmüştür. Bu Müslümanlar da Ermenilerinkinden daha iyi olmayan korunmuş ölümleri tattılar.

Bu rakamlar bize Anadolu insanının nasıl öldüğünü belirlemektedir. Vesikalarda ölüm sebepleri olarak sivil savaş, Türklerle Ermenilerin zorla göç ettirilmeleri, iç savaş, hastalık ve özellikle açlık sıralanmıştır. Anadolu'daki ölümler, sadece savaş zamanındaki askerlerin ölümleri değil, ayrıca erkekler, kadınlar ve çocukların ölümleri olmuştur"³¹.

Şayet Osmanlı Devleti, bazı Ermeni tarihçilerin iddia ettiği gibi Ermenileri bir soykırıma tabi tutup köklerini kazımak isteseydi, savaş halini bahane ederek bunu rahatlıkla yapabilirdi. Ancak yapılabileceğinin en ehvenini seçerek kendi sınırları içinde Ermenileri göçe tabi tutmuş ve ülke dışına bile sürmemiştir. Ermeni tarihçilerinin rakamlar konusundaki tutumu da, hayalleri veya propagandayı bırakıp ilmi olanları aramak olmalıdır. Zaten Amerika'daki Ermeni Profesör Hovannisyan da 1982 yılında Münih'te yapılmış olan "**Dünya Ermenileri'nin Problemleri Kongresi**"nde bu gerçeği şöyle dile getirmiştir:

"Ermeni soykırımı ispatlanamamıştır. Soykırım hukuken geçersizdir ve zaten zaman aşımına da uğramıştır"³².

Madalyonun öteki yüzü çevrilerek incelendiğinde ise gerek Anadolu, gerekse Kafkaslarda Ermeniler tarafından öldürülen Türklerin sayısının Ermenilerinkinden kat kat üstünde olduğu ortaya çıkmaktadır.

31. Süslü, Azmi, *a.g.e.*, s.144.

32. Zafer Özkan, *Ermeni Tehciri*, s.174; Süslü, Azmi, *a.g.e.*, s.142.

Asılsız iddialarıyla hareket eden Ermeniler bu tutum ve davranışlarıyla nereye kadar gidebilecekler?

Bugün Türkiye'nin yanı başındaki Ermenistan'ın devlet politikası "Türk düşmanlığı" üzerine kurulu. Ermenistan'ın "Bağımsızlık Bildirgesi" Türkiye ve Azerbaycan'ı hedef alan, toprak talebinde bulunan ifadelerle dolu. Aynı ifadeler Ermeni Anayasası'nın giriş bölümünde de var.

Ermenistan'ın durumu malum. Türk denizinde sadece küçücük bir damla. Geleceği Türkiye ve diğer Türk Cumhuriyetleri'yle iyi geçinmesine bağlı. Her zaman alevlenen tartışmalardan en fazla zarar görecektir olan Ermenistan. Üstelik, ortaya attıkları iddiaların hiçbir dayanağı yok. Bu tartışmalardan Türkiye ve Ermenistan çıkar sağlamıyor. Ama herhalde Rusya son derece memnun, İran zevkten ellerini ovuşturmakta. Yunanistan'ın üzüldüğünü de kimse iddia edemez. Batılı pek çok ülkenin durumu da farksız.

Ermenistan tıpkı tarihte olduğu gibi baltayı kendi ayağına vuruyor. Türklere karşı takındığı düşmanca tutumla kendi kendisini sıkıntıya sokuyor. Tarihten ders alıp, onun bunun "maşası" olmanın kendine hiç bir menfaat sağlamadığını hala anlayabilmiş değil.

Tarihte başına olmadık felaketler gelen, halkı katledilen Türkiye, "Geçmişî bırakalım, geleceğe bakalım", diyor. Ermeniler ise her defasında tekrarlıyor:

Türkiye Ermenilerden özür dilemelidir. Hayır, Türk Milleti'nin geçmişinde "özür dileyecek" hiç bir ayıbı yok. Eğer, "özür dileyip, dilememeyi" tartışacak olsak, bundan en fazla Ermeniler zararlı çıkarlar. Türklere arkadan vurdukları, bu halkı katlettikleri, hala bu ülkeye karşı düşmanlık besledikleri için Türk halkı ve devletinden özür dilemesi gereken onlar. Peki, diyelim ki, Türklere Ermenileri katlettikleri için onlardan özür dilemeleri lazım. O zaman, 1905 yılında, 1918 yılında, özellikle Bakü'de ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde Ermeniler tarafından katledilen Azeri Türklerinden, dahası Karabağ savaşında, 1990 kanlı Ocak katliamı ve 1992 Hocalı katliamında şehit edilen Azerbaycan halkından kim özür dileyecek? Madem

insan hakları ve demokrasinin mevcut olduğu bir çağda yaşıyorsak, bu bölgede olup bitenlere de göz yumulmamalıdır. Peki, ne yapmalıyız? Biz sadece kendimiz konuşup, kendimiz dinliyoruz. Birlikte el ele verebilmeli, bu tür konularda birleşmeliyiz. Gerçekleri yansıtan eserler yazılmalı, çeşitli yabancı dillere tercüme edilerek dünya dillerinde yayınlanmalı, gerçekleri yansıtan belgeleri, sergileri, fotostentleri, tanıtmakta reklam işlerinden yararlanılmalı. Görüldüğü gibi gerçekler son derece kritik ve dumanlıdır. Bir kere bilmemiz lazım ki, bizim yapmalı olduğumuz bir işi başkası gelip bizim yerimize yapamaz ve yapmayacak. Eğer biz bu cihetlere muvaffak olmazsak, tarihin bu ağır imtihanından çıkmamız bir hayli zorlaşacaktır.

SÖZDE ERMENİ SOYKIRIMI TASARILARI

224 yıllık geçmişi olan, aslında inşa edilen, imal edilen bir ulusa sahip Amerika'da fikirler, diller o kadar birbirine kaynaşmış ki, Amerikalılık diye bir mefhum doğmuş. Kendilerini "Eritme Potası" (melting pot) diye nitelendiren pota içinde yer alan Ermeniler, yani Ermeni kökenli Amerikalılar Californiya'da bazı yerleşim birimlerinde yoğun olarak bulunmaktadır.

Amerika'da bulunan Ermeniler 1915 yılında Türklerin kendilerine soykırım uyguladıklarını iddia ediyorlar ve bu yönde karar çıkarmak için çaba gösteriyorlar ve göstermektedirler. ABD'deki Ermeni lobisi 24 eyalette ders kitaplarına 1915 olaylarını soykırım olarak geçirmeyi başarmıştır. Kafileler halinde gidip yerel milletvekilleriyle, senatörlerle görüşüyor ve adaylara bağış yapıyor, kampanyalarında görev alıyorlar. Kabul etmek gerekir ki, Ermeni lobisi bu konuda çok daha etkilidir. Yerel düzeyde az da olsa Amerikan genel politikasına tesir edebilirler, eyaletlerde ve hatta Temsilciler Meclisi'nde karar çıkarabilirler. Aslında bu durum Amerikan sisteminden kaynaklanıyor. ABD sisteminde hangi lobi fazla para verirse onun dediği olmaktadır. Yani bu ülkede lobitokrasi var. Amerikanın ulusal güvenliği nedir, uluslar arası siyaseti nedir, hiç önemli değil. Başbakanlık sistemi böyle işlemektedir, yani ABD'de iki başlı bir yönetim var. Bir yanda yürütme, yani Başkanlık, öte yanda pa-

ranın ve lobilerin rol oynadığı Kongre. Kongre zaman zaman devletin üstüne çıkabiliyor. Neticede yaklaşık 4 milyon nüfusu olan Ermenistan, 60 milyon nüfusa sahip Türkiye'yi mahkum edebiliyor.

Ermeni Soykırım Tasarısı Amerika'daki Ermeni azınlık için çok önemli. Neden? Çünkü onları bir araya getiren, onları "Eritme kabı" dediğimiz pot içerisinde kimliklerini hatırlatan bir şey.

ABD Kongresi'nde "Sözde Ermeni Soykırımı" her yıl rutin olarak ve senaryoya uygun olarak gündeme getirilmektedir. Temsilciler Meclisi ve Senato genel kurullarına kadar ulaşan daha önceki Ermeni tasarılarında şu sonuçlar elde edilmişti:

- *24 Nisan 1984 yılında 247 sayılı ortak kararla ABD Kongresine indirilen 121 imzalı "24 Nisan'ın insanın insana vahşetini anma günü" ilanını ve "tüm Amerikan vatandaşlarının bugün de bütün soykırım kurbanları ve özellikle 1915-1923 yılları arasında Türkiye tarafından girişilen katliamda ölen 1,5 milyon Ermeni'yi" anmasını öngören tasarı yeter sayı olan 218 imzaya ulaşmadığı için yasalaşamamıştı.*
- *1985 yılında Temsilciler Meclisi ve Senato'ya resmi devlet politikası niteliğindeki yasa tasarısı Haziran ayında Temsilciler Meclisi Genel Kurulu'na kadar ulaşabildikten sonra üçte iki çoğunluk esasına dayanarak yapılan oylamada reddedildi. Dolayısıyla tasarı Senato aşamasına ulaşamadı.*
- *Benzeri bir Ermeni tasarısı ısıtılarak yine 1985 yılı sonunda ortak yasa tasarısı olarak hem Temsilciler Meclisi, hem de Senato'ya sunuldu. Tasarı yine Temsilciler Meclisi Genel Kuruluna ulaştıysa da dönemin Dışişleri Bakanı George Schulz'un çabalarından sonra oylamadan önce hazırlayıcılarınca geri çekildi.*
- *1987 yılında yeniden gündeme getirilen bir başka Ermeni tasarısı, Temsilciler Meclisi Genel Kuruluna ulaştı, ama salt çoğunluk esasına göre yapılan oylamada reddedildi. Tasarı, böylece Senato'da görüşülmedi.*

- *Sözde soykırım konusunda Türkiye açısından en tehlikeli girişim, 1989-1990'da oldu. Yine devlet politikasını belirlemek amacıyla ortak yasa tasarısı niteliğini taşıyan yeni Ermeni tasarısı, en büyük başarısına ulaşarak Temsilciler Meclisinde kabul edildi. Tasarı, ardından 1990 Ocak ayında Senato'ya indi. 1990 yılında Cumhuriyetçi Parti'nin başkan adayı olarak da gösterilen Ermeni yanlısı Senatör Bob Dole'un önderlik ettiği tasarı, Demokrat Senatör Robert Byrd'ın engeline takıldı.*

"Soykırımı Tanıma" yasası çıkarma girişimlerini Kongrede sonuçlandıramayan Ermeni lobisi sonraki yıllarda taktik değiştirerek çabalarını eyalet meclislerinde yoğunlaştırdı ve 24 eyalet meclisinden bu yönde karar çıkarmayı başardı. California Eyalet Meclisi'nin 1996 yılında aldığı 24 Nisan'ı "Soykırımı Anma Günü" kararını daha sonra Virginia, Rhode İsland, Georgia, Massachusetts gibi eyaletlerin kararları izlemeye başladı.

Daha sonra Ermeni Soykırımı Tasarısı Eylül 2000 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi'nin Uluslar arası Operasyonlar ve İnsan Hakları Alt Komisyonu'nda kabul edildi. Birkaç ay sonra yapılacak başkanlık seçimleri için Ermeni oylarına gözünü diken Temsilciler Meclisi Uluslar arası İlişkiler Komitesi'nde ele alınan sözde Ermeni Soykırımı Yasa Tasarısı, 2 çekimser ve 11 ret oyuna karşı 24 oyla kabul edildi ve Genel Kurula sevk edildi.

ABD'nin sözde Ermeni Soykırımı tasarısının özeti şöyleydi:

TASARININ ÖZETİ

- Türkiye'nin Ermeni Soykırımını 1915-23 arasında gerçekleştirerek insanlık suçu işlediği hükmü veriliyor. Böylece yalnız 1915 tehciri değil, Kurtuluş Savaşı da mahkum ediliyor. Atatürk de, adı verilmeden soykırım suçlusuna kapsamına alınıyordu.
- İngiltere, Fransa ve Rusya'nın I. Dünya Savaşında, Türkiye'yi insanlık suçuyla itham eden ortak açıklamaları haklı bulunuyordu.

- Sevr Barış Anlaşması'nın, Ermeni veya Yunan ırkına karşı Türkiye'nin işlediği suçları, "İnsanlık suçu" kapsamına alan 230. Madde hükmü, örnek gösteriliyordu.
- Ermeni Soykırım suçluları cezalandırılmadığı için bu tür insanlık suçlarının daha sonra işlendiği vurgulanarak, ima yoluyla Kürt soykırımı suçlamasının ucu gösteriliyordu.
- Damat Ferit türünden işbirlikçi hükümetler, soykırımı yargıladıkları için övülüyordu.
- ABD başkanlarının "bu iğrenç suçun yeniden işlenmesine karşı" tetikte bulunma çağrıları yineleniyordu.
- Ermeni mallarının tazmini konusunun Türkiye hükümetinin önüne konması sözü verildiği belirtiliyordu.
- Clinton dahil ABD başkanlarının "Ermeni Soykırımı"na mahkum eden resmi açıklamaları tek tek hatırlatılıyordu.
- Ermeni Soykırımı suçlularının cezalandırılmamasının sonuçlarına vurgular yapılarak, Türkiye'yi soykırımdan yargılamanın yolları açılıyordu.
- BM, Avrupa Parlamentosu gibi uluslararası kuruluşların Ermeni Soykırımını mahkum eden kararları sıralanarak, Türkiye'ye uluslararası müdahalelerin hukuki zemini inşa ediliyordu.
- ABD'nin Ermeni Soykırımı konusunu "uzun vadeli politikanın" aracı olarak gördüğü, mahkeme kararına gönderme yapılarak belirtiliyordu.
- "Politik Sunuşlar" başlığı altında Ermeni Soykırımı'na ilişkin uygulamaların yürütülmesi sorumluluğu, ABD başkanına, Dışişleri Bakanlığına vb. veriliyordu.

Ama ABD Temsilciler Meclisi'nde Genel Kurul aşamasına gelen ve geçmesine kesin gözüyle bakılan "Ermeni Soykırımı" karar tasarısı 19 Ekim 2000 tarihinde gündemden çekildi. Bill Clinton'un son ana kadar Ermeni karar tasarısına karşı bizzat tasarıyı getiren Temsilciler Meclisi Başkanı, Ermeni yanlısı Dennis Hastert tarafından alındı. Meclis başkanı Hastert konuyla ilgili yaptığı açıklama-

mada, "Clinton 19 Ekim 2000 tarihinde gönderdiği mektubunda bu tasarının Genel Kurulda görüşülmemesinin Amerikan güvenliği için ciddi tehlikeler yarattığını vurguladığını ve Genel Kurmay Başkanı Henry Shelton'un bu tasarının ele alınmamasını istediğini belirttiğini" dile getiriyordu. "Bu tasarımı desteklediğim gibi kendim Genel Kurul gündemine getirdim", diyen Hastert, Clinton'un bu tasarının kabulünün Ortadoğuda olumsuz sonuçlara yol açacağına ve Amerikalıların hayatını riske edeceğine inandığını kendisine ifade ediyordu. Bunun boş bir talep olmadığını vurgulayan Hastert, Ortadoğuda durumun olağanüstü gergin olduğuna dikkat çekiyor ve Ortadoğuya olumsuz yansımaların olacağını vurguluyordu.

İşte, görüldüğü gibi herşey ortada. Doğru, Ermeni Tasarısı ABD Temsilciler Meclisi'nden geri çekildi. Ancak Türk milletinin bu oyunun arkasını görmeleri lazım. ABD Başkanı Bill Clinton'un Temsilciler Meclisi Başkanı'na yazdığı mektuba göz atalım. İngilizcesi şöyle başlıyor:

"I am writing to express my deep concern ...dealing with the tragic events in eastern Anatolia under Ottoman rule in the years 1915-1923.

Every year on April 24, I have commemorated Armenian Remembrance Day, mourning the deportations and massacres of innocent Armenians during that era..."

Şimdi de Türkçesine bakalım:

"Size Osmanlı İmparatorluğu döneminde Doğu Anadolu'da 1915-1923 yılları arasında gerçekleşen trajik olaylarla ilgili olarak (gündemdeki tasarı hakkında) duyduğum derin endişeyi dile getirmek için yazıyorum .

Her yıl 24 Nisan Ermenileri anma gününde onları andım, o dönemde masum Ermenilerin sürgün edilmesinin ve öldürülmesinin yasını tuttum. Ve her yıl ...bu tür vahşetlerin bir daha yaşanmaması için ...çağrıda bulundum...."

Evet, Clinton'un mektubu böyle başlıyor. Mektubunda Doğu Anadolu'da trajik olaylardan, masum Ermenilerin öldürülmesinden

söz ediyor. Ancak Başkan ufak bir yanılığa düşüyor! Anadolu'da 1920 yılından sonra Osmanlı yok! Sonrasında 24 Nisan Ermeni Soykırımını gününe değiniyor ve böyle "vahşetlerin" bir daha olmasını istediğini vurguluyor. Yani Clinton atalarımızın hayrı için iş yapmıyor. Tam tersine, Ermeni tasarısı geri alınsın diye yazdığı bu mektupta Ermeni tezine destek veriyor, onların iddialarını doğruluyor. Sonra mektubuna devam ediyor:

"Ancak tasarının ABD için olumsuz sonuçlar doğuracağından endişe ediyorum. Dünyanın bu sorunlu bölgesinde (Türkiye dahil) önemli çıkarlarımız vardır. Saddam, Ortadoğu, Orta Asya, Balkanlar, yeni enerji kaynakları... Tasarının bu hassas zamanda kabulü (ulusal) çıkarlarımızı olumsuz etkiler."

Görüldüğü gibi, Clinton Ermeni iddialarını doğruluyor, sadece "soykırım" kelimesini kullanmıyor. Asıl önemli olan mektubun içindeki gizli ve geleceğe yönelik mesajları görmek lazım.

* *
*

Amerika'daki kararın ardından Fransa'daki Ermeni lobisi de атаğa geçti. Fransa Senatosu Başkanlık Divanı'nın 3 Ekim 2000 tarihinde yaptığı toplantıda sözde Ermeni Soykırımını gündeme geldi. Fransa'nın 2001 yılı Mart ayının yerel seçimlerde iktidarı isteyen politikacılar yüzünden Türkiye ile ilişkileri olumsuz yönde gelişmeye başladı.

18 Ocak 2001 tarihinde tasarı onaylandı. "Fransa, Ermenilerin 1915 yılında maruz kaldığı soykırımını tanır" ifadesinin yer aldığı tasarının geçmişi 1998 yılına kadar uzanır. Mecliste 1998 yılında Sosyalist Parti milletvekillerinin girişimiyle gündeme gelen yasa tasarısı, Türkiye'nin tepkisi üzerine Senato gündemine getirilmemişti.

Tasarı, Senato Başkanlık Divanı ve hükümetin gündeme almayı reddetmesi üzerine Marsilya Senatörü Jean Claude Gaudin ve arkadaşlarının bireysel girişimiyle 8 Ekim 2000 tarihinde yapılan oylamada 40'a karşı 164 oyla kabul edilerek Ulusal Meclis'e gönderilmişti. Ulusal Mecliste 18 Ocak 2001'de 577 milletvekilinden

51'inin katıldığı oylamada da "oybirliği" ile kabul edildi. Fransa Cumhurbaşkanı Jaques Chirac, parlamento tarafından 18 Ocak'ta oybirliğiyle kabul edilen sözde Ermeni Soykırımı yasasını 28 Ocak 2001 tarihinde imzalayarak yürürlüğe soktu. Ama işin ilginç tarafı Fransız politikacılar anayasal suç işlediler. Çünkü 1958 Anayasasına göre Fransız Meclisi'nin dış politika konularında yasa çıkarma yetkisi yok. Anayasa, Meclisin dış politika konusunda yalnızca yürütme yetkisi olduğunu açıkça belirtiyor.

Türkiye'yi Ermenilere karşı soykırım ile itham eden karar tasarıları sadece ABD, Fransa ile sınırlı değildir. Bu gün ABD, Fransa kabul ediyorsa, yarın da İngiltere, Almanya, İran vb. ülkeler de Türkiye'yi itham edecektir³³.

Bütün bu olup bitenler içinde, özellikle -biri emperyalist ülkelerin, diğeri de medyanın tutumuna dair- iki noktanın altını çizmek isterim. İlki, 1915'in büyük emperyalist ülkelerin iç politikalarında araç olarak kullanılmasıdır. Ermeni nüfusun seçim sonuçlarını etkileyecek boyutlarda olduğu ülkelerde, özellikle ABD ve Fransa'da her seçim döneminde hep aynı oyun sahnelenir, Siyasal partiler oylarını arttırmak için soykırım tasarısını temcit pilavı gibi gündeme getirirler.

Bunun için Ermenistan'ın ya da ABD'deki etkin Ermeni lobisinin girişimlerine gerek duyulmadığı bile olur. Diyeceğim odur ki, bu karar tasarısının doğrudan ABD yönetimince de gündeme getirilmiş olma olasılığı yüksektir. ABD, kendi kıyısını korumanın en etkin yolunun karşı kıyıyı bombalamak olduğunu en iyi bilen ve beceren ülkedir. Bu olayda ABD, "Ermeni soykırımı karar tasarısı"yla Türkiye'yi bir şeye iknaya çalışıyor olabilir. Örneğin, milyar dolarlarla dile getirilen 'helikopter ihalesi'ni güvence altına almak için bu tasarımı bir silah olarak kullanıyor olabilir.

"Helikopter ihalesi"nin yabana atılmayacak denli sağlam bir etken olduğu kanısındayım. Öyle ki, gerek hükümet, gerekse de dış

33. *Radikal gazetesi*, 24 Eylül 2000; *Radikal gazetesi*, 20 Ekim 2000; *Hürriyet gazetesi*, 4-18-20-24 Ekim 2000; *Hürriyet gazetesi*, 31 Ocak 2001; *Ortadoğu gazetesi*, 17 Ekim 2000; *Sabah gazetesi*, 18 Ocak 2001; *Yeni Avrasya Dergisi*, Ekim 2000.

politika uzmanları karara dair değerlendirmelerinde ister geçmişte olsun, ister gelecekte, alt komitede kabul edilen karar tasarısının, Temsilciler Meclisi Genel Kurulu'na gelmeden ABD yönetimince mutlaka engelleneceğine olan inançlarını belirtmektedirler. Bu inanç, Türkiye'nin ABD politikaları bakımından bölgedeki önemi-ne dayandığı kadar, konjonktürel olarak "helikopter ihalesi"ne dayanıyor olabilir.

Bir diğer varsayım, Türkiye'ye biçilen 'yeni misyon'un koşullarını olgunlaştırma girişimleridir. Bir süreden beri Türkiye, Kafkaslardaki olası politik gelişmelere göre yeniden konuşlandırılmak istenmekte, bölgede büyük güçlerden biri oluşunun gereklerini yerine getirmesi için her bakımdan donatılmaktadır. Kafkaslar, ABD-Rusya çıkar çatışmasının arenası olmaya aday, dünyanın önemli bölgelerinden biridir. ABD'nin Türkiye'yi gözden çıkarmayacağı açık bir gerçek iken bu ve benzeri karar tasarılarının sonuçları, geçmişte olduğu gibi yalnızca geçici bir yanılısama'dan ibaret kalacağı kanısındayım.

Diyeceğim, bu olay emperyalist ülkelerin geri kalmış ülkelere uyguladıkları güncel politik varyasyonlardan yalnızca biridir. Kedi-fare oyunu kesintisiz sürmekte; değişen, salt dekor ve üsluplar olmaktadır. Emperyalist politikalar örneğin, geride bıraktığımız yüzyıla göre daha rafine uygulanmaktadır. Kaba politikalar, yerini "demokratik" söylemli ince politikalara bırakmıştır.

"Soykırım tasarısı", Ermenistan yönetimince de politik bir araç olarak kullanılmaktadır. Geleneksel iktidar manevradır: "İçte sorunlar ağırlaştığında kamuoyunun dikkati" dışa çekilmeye çalışılır. Bir ülkede işler iyi gitmiyorsa, ekonomi rayından çıkmışsa, yoksullaşma ve işsizlik artmışsa, bilmeliyiz ki, hükümetin bir "dış" düşman yaratmasının eli kulağındadır. Ermenistan yönetimi de 1915'i tam da bu anlamda kullanmakta, halkını yeni bir ruhla ülke kalkınmasına seferber etmesi gerekirken elinin altındaki kolay, ama halkına bir yararı olmayan argümanı kullanarak, yoksulluğu, işsizliği ve bitmişliği perdelemeye çalışıyor. Bir yandan Türkiye'den kapıları açmasını, kendisiyle diplomatik temas kurmasını talep ediyor, öte yandan ABD'deki lobiyi seferber ediyor.

...Bütün bu gelişmelerin temelinde ise günümüz dünyasının en temel gerçekliği olan "ulusalcı oluşumlar" yatmaktadır. "Ulusal kimlik" aşılıncaya, buharlaşıp önemini yitirinceye değin, dünyada bu "yabancılaşma" sürecektir, düşmanca politikaların sonu gelmeyecektir. Her "aidiyet" gibi "ulusal aidiyet" de insanı kendine yabancılaştırmaktan başka bir şeye yaramamaktadır.

BİBLİOGRAFYA

GAZETELER

- Aydınlık gazetesi*, 8 Kasım 1990.
Hürriyet gazetesi, 24 Eylül 2000.
Hürriyet gazetesi, 4 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 6 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 9 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 16 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 18 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 20 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 22 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 24 Ekim 2000.
Hürriyet gazetesi, 31 Ocak 2000.
Hürriyet gazetesi, 17 Ekim 2000.
Radikal gazetesi, 24 Eylül 2000.
Radikal gazetesi, 27 Eylül 2000.
Radikal gazetesi, 20 Ekim 2000.
Sabah gazetesi, 18 Ocak 2001.
'Yeni Avrasya Stratejileri' dergisi, Ekim 2000.

KİTAPLAR

1. Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Yüzüncü Yıl Üniv. Rektörlüğü, yayın no: 5, Ankara, 1990.
2. Bayram Kodaman, *Ermeni Meselesinin Doğuş Sebepleri*, Türk Kültürü, sayı: 219 (Mart-Nisan 1981).
3. Baykara, Hüseyin, *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*, Azerb. Devlet Yayınları, Bakü, 1992.
4. Gürün, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, TTK yayınları, Ankara, 1983.
5. Deliorman, Altan, *Türklere Karşı Ermeni Komiteciliği*, Boğaziçi yayınları, İstanbul, 1973.
6. Kevorkyan, Dikran, "Ermeni Meselesinde Tehcire Amil Olan Sebepler", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumuna İle İlişkileri*, Erzurum, 8-12 Ekim 1984.

7. Erol Kürkcüoğlu, *Ortaçağda Bizans ve İran'ın Ermeni Siyaseti, Ermeni Siyaseti, 21. Yüzyıla Girerken Tarihe Dostça Bir Bakış; Türk-Ermeni İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara, 2000.
8. Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, Risale yayınları: 50, İstanbul, Ocak/1990.
9. Hasanov Cemil, *1918 İkbaharı: Azerb.-da Ermeni Terörizmi ve Türk-Müslüman Soykırımı, Meslek Hayatının 25. Yılında Prof. Dr. Abdülhaluk M. Çay Armağanı*, Cilt I, Ankara, 1998.
10. -----, *Siyah Lekelerin Beyaz Gölgesi*, Bakü, 1991.
11. İlder Erdal, *Ermeni Kilisesi ve Terör*, A.Ü. Osm. Tarihi Araş. ve Uyg. Merk. yayınları, Ankara, 1996.
12. -----, *Ermeni ve Rus Mezalimi*, Azerb. Kültür Derneği yayınları, no: 47, Ankara, 1996.
13. -----, *Ermeni Meselesinin Perspektifi ve Zeytin İsyanları (1780-1915)*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 1995.
14. Justin Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, İnk. yayınları, çev: Bilge Umar, 1998, 2. Baskı.
15. Küçük Cevdet, *XIX. Asırda Anadoluda Ermeni Nüfusu, Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu Kitabı*, Dokuz Eylül Üniv., İlahiyat Fak., İzmir, 1983.
16. Laurens Evans, *United States Policy and the Partition of Turkey (1914-1924)*, Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1965, Türkçe terc: Tevfik Alanay, Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924), İstanbul, 1972.
17. Marian Kent, *Osmanlı İmp.-nun Sonu ve Büyük Güçler*, çev: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul, 1999.
18. Salahi R. Sonyel, "Yeni Belgelerin Işığı Altında Ermeni Tehcirleri", *Belleten*, cilt: XXXVI, sayı: 141, Ocak 1972.
19. Selahattin İ. *Ermeni Sorununun Rakamlarla Gerçeği*, İst. Üniv. Siyasal Bilgiler Fak., 1984, yıl 2, sayı 2'den ayrı basım".
20. *Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Terc. Andreasyan, Hrant, Notlar Dulaurier, Edouard-Yinanç, Mükrimin Halil, Ankara, 1962.
21. Zafer Özkan, *Ermeni Tehciri*, Doktora Tezi, Ank. Üniv. Türk İnk. Tarih Enst., 1985.